

מבט על, גיליון 344, 13 ביוני 2012

עתיד "האביב הערבי": לוב כמשל

אוואן אלתרמן ויואל גוז'נסקי

אירוע רודף אירוע בלוב. ב-12 ביוני 2012 הותקפה מכוניתו של שגריר בריטניה במדינה בפצצות מרגמה ב-בנגזי. התקיפה התרחשה ימים לאחר פיצוץ שכוון נגד נציגות ארצות הברית בעיר המזרחית. מוקדם יותר החודש חתכה מיליציה חמושה את גדר שדה התעופה הבינלאומי בטריפולי והחזיקה בשדה התעופה המרכזי במדינה במשך שעות ללא כל התנגדות משמעותית. אירועים אלו מפנים זרקור לשאלה הרחבה יותר שנשאלה השבוע על ידי פעיל לובי: "היכן המדינה?" החדשות מלוב אינן מגיעות לכותרות הראשיות בישראל. אולם לנו, הישראלים, מומלץ לשמור על עין פקוחה ביחס להתפתחויות בלוב. אלו עשויות לספק תובנות ביחס לאתגרי הביטחון הצפויים למדינת ישראל בעקבות הטלטלה העוברת על המרחב הערבי.

עם נפילתו של משטר קדאפי, שקעה לוב למצב של תוהו ובוהו מתמשך. באופן פורמאלי, המדינה מנוהלת על ידי מועצת המעבר הלאומית, ה-NTC, גוף שהוקם בזמן המלחמה. מתוקף תפקידה זה, שולטת מועצת המעבר הלאומית בחשבוניות הבנקים במדינה, ולה גישה לעתודות מטבע החוץ בסך של כ-180 מיליארד דולרים – קלף פוליטי אפשרי משמעותי מבחינתה. בכל זאת, בפועל, חלקים גדולים של המדינה נפלו לידיהם של ארגוני מיליציה מקומיים, חלקם בעלי אוריינטציה אסלאמיסטית. ארגונים אלה התחמשו בנשק שנשדד ממחסנים צבאיים לובים במהלך המלחמה אך גם בנשק שהגיע מחוץ ללוב. כעת, נשמעים דיווחים חוזרים ונשנים על כך שהמיליציות עושות בחלקים נרחבים של המדינה כבשלהן. לצד מיליציות אלה פועלים ערב רב של ארגונים אסלאמיים, המעוניינים, כביכול, לקחת לידיהם את השליטה למען האסלאם.

ניתן לומר שמדובר במשא ומתן דה-פקטו בין מועצת המעבר הלאומית לבין ארגוני המיליציה. הראשון מהווה כוח מייצב, והאחר כוח לשם פיצול. האחד שולט בכסף, האחר שולט ברחובות. האחד כולל רשימה של מנהיגים בעלי הכרה בינלאומית, והאחר בלתי מוכר ברובו. נראה כי במסגרת "משא ומתן" זה, ידן של המיליציות היא על העליונה. עם זאת, הסטאטוס המדויק של תהליך "כיפוף הידיים" בין מועצת המעבר למורדים הוא אולי חשוב פחות מאשר העובדה הבסיסית שלפחות בטווח הקצר, חסרה בלוב מנהיגות פוליטית לגיטימית, השולטת באופן אפקטיבי בשטחה של המדינה. אי יציבות זו, הובילה בין השאר להברחות נשק לשטח סיני ולרצועת עזה. אך הברחות הנשק הינן רק סימפטום של הכישלון המדינתי. האירועים בלוב מספקים סימנים מעידים להתפתחויות שליליות אפשריות במדינות אחרות, הנמצאות גם הן בטלטלה פוליטית. גם במקומות אחרים במרחב הערבי המדינה נחלשת באופן משמעותי כתוצאה מקונפליקט בין ממשל מרכזי לבין כוחות מקומיים, המבקשים להחלישה. להלן שלושה לקחים אפשריים מהנעשה בלוב:

תפקידן של מדינות המפרץ: על פי הדיווחים, כמה ממדינות המפרץ סייעו בחימוש ובמימון של מיליציות וארגונים אסלאמיים בלוב. בעוד המערב העניק את תמיכתו למועצת המעבר הלאומית ולכוחות המייצבים במדינה, נקטו מדינות המפרץ בעמדה הפוכה. במאמציהן לצבור השפעה, נראה כי הן הגיעו למסקנה שהנתיב המהיר ביותר להשגת היעד בלוב עובר דרך הפריפריה ולא דרך המרכז. מצב עניינים זה מבשר רעות ביחס לסיכויי הצלחתה של מועצת המעבר הלאומית. חשוב מכך, מצב זה עשוי לאותת על תוכניותיהן של מדינות אלה ביחס למדינות אחרות באזור – ואולי גם ביחס לסוריה – שבה ההתכתשות בין ייצוב לבין פיצול עשויה להגיע להכרעה. עבור שחקנים אזוריים אחרים (לרבות

ישראל), השאלה שתישאל תהיה האם לעודד מהלכים אלו, או לשאת ולתת עם ממשלות המפרץ בניסיון לשנות מדיניות זו? לחילופין, בהנחה כי הפיצול הוא בלתי נמנע, השפעתם של שחקנים אלו בכל זאת עדיפה על זו של איראן.

האם מאלי מהווה תקדים? אחרי נפילתו של קדאפי, הסתננו קבוצות של קיצונים בני שבטי הטוארג שלחמו למען המשטר אל מעבר לגבול, לשטחה של מאלי. שם, חזקו חמושים אלו את שבטי הטוארג והואצא האלימות הבדלנית נגד הממשלה. מצב זה הוביל עד כה להפיכה צבאית ובפועל – לפיצולה של המדינה. מדמוקרטיה אפריקאית שברירת, הפכה מאלי בתוך חודשים, למדינה כושלת. השאלה הנשאלת היא, האם מאלי משמשת דוגמה למה שעלול להתרחש באזורנו? הדינמיקה הפוליטית במצרים ובטוניסיה, שכנותיה של לוב, שונה משמעותית מזו של מאלי. עם זאת, בחלקים אחרים של האזור, פיצול במדינה אחת יכול להוביל לכישלון נוסח מאלי במדינה שכנה. בבואנו לנתח את הבוקה והמבולקה השוררות בעולם הערבי, טוב נעשה אם ניתן את הדעת לתרחישים אלו.

באיזו מידה משחק הכסף תפקיד? לוב עשויה להימנע מכישלון, וזאת בשל עניין חשוב אחד – 180 מיליארד דולר. כאמור, למועצת המעבר הלאומית גישה לסכום זה בעתודות מטבע חוץ. אם ינוצל בחוכמה, כספים אלה יכולים לתרום רבות לבידודן של המיליציות ולייצוב המדינה. מצד אחר, הכסף עלול להפוך למקור של אי-יציבות או שחיתות. ממשלות ערביות בודדות מחזיקות בסכומי כסף משמעותיים כל כך. עם זאת, בחלקים רבים באזור, כסף עשוי להפוך לגורם המסייע בייצוב משטרים. מדינות המפרץ, סעודיה בראשן, כבר השתמשו בהוצאה ממשלתית נכבדה להשקטת התנגדות פוטנציאלית בתחומן.

בלוב מתוכננות להתקיים בחירות בחודש הבא. בחירות אלה מספקות הזדמנות נוספת להעריך את הכיוון אליו צועדת מדינה זו. אך המגמות בלוב עשויות ללמד אותנו רבות על האופן שבו הדינמיקה הפוליטית תשפיע על אירועים במקומות אחרים באזור. בחודשים הקרובים, נוכל לראות אם הכסף והלגיטימיות הבינלאומית של מועצת המעבר הלאומית מקרבים את הפריפריה לכיוון המרכז. או שהשילוב בין אקטיביזם עממי לבין מעורבות חיצונית יטו את המאזן לטובת המיליציות של הפריפריה.